

บทคัดย่อ

รหัสโครงการ: RDG509H0001

ชื่อโครงการ: โครงการวิจัยและพัฒนาพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น ระยะที่ 2 ปีที่ 2

(ศึกษากรณีพิพิธภัณฑ์วัดท่าพุดและพิพิธภัณฑ์วัดไหล่หินหลวง)

ชื่อนักวิจัย: ดร.ปริตตา เฉลิมเผ่า กอนันทกุล และคณะนักวิจัย

ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน)

E-mail Address: paritta@sac.or.th

ระยะเวลาโครงการ: ตุลาคม 2549 - เมษายน 2551

โครงการวิจัยและพัฒนาพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น: กรณีศึกษา ระยะที่ 2 ปีที่ 2 เป็นโครงการที่สืบเนื่องต่อมาจากปีแรก เป้าหมายของการดำเนินงานปีที่ 2 ร่วมกับพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น 2 แห่ง คือ พิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดท่าพุด จังหวัดนครปฐม และพิพิธภัณฑ์วัดไหล่หินหลวง จังหวัดลำปาง ได้แก่ การเก็บข้อมูลชุมชน และพัฒนาการจัดแสดงนิทรรศการใหม่ร่วมกัน การดำเนินงานของโครงการฯ ในปีนี้ 2 ยังคงเป็นการทำงาน 2 ด้านควบคู่กันไป ระหว่างงานพัฒนาพิพิธภัณฑ์ เพื่อสร้างความเข้มแข็งทางวิชาการให้แก่พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น ผ่านกระบวนการเรียนรู้และทำงานพัฒนาพิพิธภัณฑ์ร่วมกัน กับงานวิจัยพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น ซึ่งเป็นการตั้งคำถามวิจัยตามแนวทางมานุษยวิทยาพิพิธภัณฑ์ เพื่อทำความเข้าใจชีวิตของพิพิธภัณฑ์ในบริบทชุมชนและสังคมวัฒนธรรมของท้องถิ่น

รายงานฉบับนี้ประกอบด้วยเนื้อหา 5 ส่วนด้วยกัน บทที่ 1 เป็นบทสรุปของโครงการวิจัยและพัฒนาพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น ระยะที่ 2 ปีที่ 2 โดย ดร.ปริตตา เฉลิมเผ่า กอนันทกุล หัวหน้าโครงการ บทที่ 2 และ 3 เป็นรายงานการทำงานภาคสนาม และข้อมูลด้านสังคมวัฒนธรรมสำหรับการจัดแสดงนิทรรศการทั้ง 2 กรณีศึกษา โดย จุฑามาศ ลิ้มรัตนพันธ์ และนวลพรรณ บุญธรรม บทที่ 4 เป็นรายงานฉบับสมบูรณ์ของโครงการวิจัยย่อยเรื่อง “ตัวตนจากเหมืองฝายของคนไหล่หิน” โดย ปราโมทย์ ภักดีณรงค์ และทรงศักดิ์ แก้วมูล ข้อมูลส่วนหนึ่งจากรายงานนี้ใช้ในการจัดแสดงนิทรรศการที่พิพิธภัณฑ์วัดไหล่หินหลวง และบทที่ 5 เป็นรายงานสรุปการดำเนินงานส่วนการออกแบบจัดแสดงนิทรรศการในพิพิธภัณฑ์ทั้ง 2 แห่ง โดย ชาญวิทย์ ตีระประเสริฐ

จากการศึกษาภาคสนามและจัดแสดงนิทรรศการใหม่ร่วมกันจนแล้วเสร็จ ผู้วิจัยพบว่า แม้พิพิธภัณฑ์ทั้ง 2 แห่งจะมีความคล้ายคลึงกัน ในแง่ที่เป็นพิพิธภัณฑ์ที่อยู่ในร่มเงาของวัด มีประวัติการก่อตั้งที่สืบเนื่องกับพระภิกษุองค์สำคัญผู้เป็นปูชนียบุคคลของชุมชน แต่ทั้ง 2 แห่งก็มีการให้ความหมายแก่สัญลักษณ์ของชุมชน มีโครงเรื่องเล่าหลัก มีรูปแบบการดำเนินงานที่แตกต่างกันอยู่ ซึ่งสืบเนื่องมาจากลักษณะของชุมชนที่แตกต่างกัน พิพิธภัณฑ์วัดท่าพุดตั้งอยู่ท่ามกลางบรรยากาศของชุมชนชานเมืองริมแม่น้ำที่มีการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างการผลิตและเปลี่ยนวิถีชีวิตไปเป็นแบบคนเมืองสมัยใหม่ ขณะที่ในกรณีของพิพิธภัณฑ์วัดไหล่หิน ชุมชนยังมีการรวมกลุ่มกันตามแบบประเพณีท้องถิ่นชัดเจนกว่า วัดยังเป็นศูนย์กลางอยู่ในชุมชนที่ส่วนมากสัมพันธ์เป็นเครือญาติกัน แม้ว่าจะมีการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางเศรษฐกิจเป็นระลอก แต่การเปลี่ยนแปลงทางด้านสังคมยังมี

น้อยกว่า คนไหล่หินส่วนใหญ่ยังเป็นคนดั้งเดิม ไม่มีการย้ายเข้ามาอยู่ของคนต่างถิ่นอย่างขนานใหญ่พร้อมกับโรงงานอุตสาหกรรมเช่นเดียวกับที่ทำพูด สมาชิกชุมชนไหล่หินยังรักษาประเพณีความเชื่อที่ตกทอดจากอดีต และมีวิถีชีวิต ภาษา ประสพการณ์ ความทรงจำร่วมกันอยู่มาก

ในการศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยมองพิพิธภัณฑสถานในฐานะที่เป็นพื้นที่ทางสัญลักษณ์ หรือ “สนาม” แบบหนึ่ง ซึ่งมีปฏิบัติการของการแลกเปลี่ยน ปะทะ ประนีประนอม ตอรองของความรู้ ความสัมพันธ์ และจินตนาการว่าด้วยพิพิธภัณฑสถานของชุมชนพิพิธภัณฑสถานและบุคคลที่เกี่ยวข้อง พิพิธภัณฑสถานท้องถิ่นจึงเป็นทั้งสนามของความรู้ความเข้าใจ สนามความสัมพันธ์ และสนามของจินตนาการในเวลาเดียวกัน ในการทำงานพัฒนาพิพิธภัณฑสถานร่วมกัน ซึ่งต้องสัมพันธ์กับคนจากหลายกลุ่มหลากหลายภูมิหลัง ทำให้ต้องเผชิญกับพรมแดนหลายลักษณะและเรียนรู้บทเรียนของการข้ามพรมแดนที่ไม่สิ้นสุดระหว่างการวิจัยกับการปฏิบัติการและพรมแดนระหว่างคนในกับคนนอก

ท้ายที่สุด ข้อค้นพบที่สำคัญที่สุดของโครงการของเราคือ ความหลากหลายของพิพิธภัณฑสถานท้องถิ่น ที่แต่ละแห่งมีวัฒนธรรมทางวัตถุ ประวัติศาสตร์ ความสัมพันธ์ทางสังคม บุคลิกของผู้นำ ที่ไม่เหมือนกัน ซึ่งนำไปสู่การให้ความหมายพิพิธภัณฑสถานแต่ละชุมชนมีลักษณะเฉพาะของตนเอง และเราเสนอว่าการทำความเข้าใจลักษณะพื้นฐานของแต่ละแห่งจึงเป็นเรื่องที่จำเป็นอย่างยิ่งในการดำเนินการสนับสนุนงานของแต่ละแห่ง

งานวิจัยเรื่องนี้ไม่ประสงค์จะตอบคำถามขอยอดนิยมของผู้กำหนดนโยบายเกี่ยวกับพิพิธภัณฑสถานท้องถิ่น ไม่ว่าจะเป็น “การพัฒนาพิพิธภัณฑสถานอย่างไรจึงจะยั่งยืน” หรือ จะค้นหา “พิพิธภัณฑสถานต้นแบบ” สำหรับการพัฒนาได้อย่างไร แต่คำตอบที่บอกได้คือ การกำหนดอนาคตของพิพิธภัณฑสถาน ด้วยเหตุผล เป้าหมาย หรือเจตนาดีของคนภายนอก ไม่ว่าจะเป็นการสร้างแหล่งเรียนรู้ การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว การส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่น ฯลฯ หากไม่ทำบนพื้นฐานของความเข้าใจชีวิตของพิพิธภัณฑสถานจากมุมมองของคนภายใน ไม่เข้าใจเงื่อนไขทางสังคมต่างๆ ที่แวดล้อมการทำงาน นอกจากจะไม่ส่งเสริมแล้ว ข้าราชการยังสร้างความเดือดร้อนให้แก่ชาวชุมชน และก่อให้เกิดโคกนาฏกรรมทางวัฒนธรรมทั้งค้างไว้ตามท้องถิ่นต่างๆ อีกด้วย

คำหลัก : พิพิธภัณฑสถานท้องถิ่น, พิพิธภัณฑสถานชุมชน, มานุษยวิทยาพิพิธภัณฑสถาน, การสร้างความเข้มแข็งทางวิชาการให้พิพิธภัณฑสถานชาวบ้าน, สนามความรู้, สนามความสัมพันธ์, สนามจินตนาการ, บทเรียนของการข้ามพรมแดน

Abstract

Project: RDG50H0001

Project title: Local (Community-based) museums research and development project, Phase 2, Year 2:
In-depth study of two museums.

Principle researcher: Dr. Paritta Chalernpow Koanantakool

Princess Maha Chakri Sirindhorn Anthropology Centre (Public Organization)

E-mail Address: paritta@sac.or.th

Project duration: October 2006 – April 2008

The Community-based museum research and development project in the second year of the second phase is a follow-up from the previous year. The aim is to collaborate closely with the Wat Thaphut museum in Nakhon Pathom, and Wat Laihinluang museum in Lampang in order to collect community stories and develop a new exhibition. The project continues to adhere to its twofold objectives of understanding community-based museums in the context of social and cultural life, and implementing actions to strengthen museological capacity necessary for maintaining and running a museum.

The narrative report is consisted of 5 parts. Part 1 is an analytical overview of the activities and research findings of the project. Part 2 and Part 3 are reports from fieldworkers posted in the two museum sites. They summarise activities carried out in each site, and present some aspects of their ethnographic research which serve as a basis for exhibition. Part 4 is an associated research on water management in Laihin community, also materials for exhibition. Part 5 is the report of the making of exhibitions, and reflection by the team designer.

It can be concluded that both museums share some similar socio-cultural contexts. They are both established within the vicinity of a monastery with the purpose of memorializing the monks who are regarded as local saints with whom community members identify themselves. However, the master narratives of the saints in both places situate them in different frameworks. Museum practices in both sites – museum keepers, network of helpers and sponsors, daily and festive rhythms – develop in different socio-cultural contexts. Thaphut museum is situated in a rice and fruit growing community on the periphery of the capital city recently turned into a semi-industrialised area with the arrival of migrant workers. Laihin museum is in a more isolated community in northern

Thailand where local kinship and customs remain important in social interaction, while community members largely share local memories.

From anthropological perspectives, museums can be seen as 'fields' in which exchanges, collaboration, and negotiation of ideas, social relations, and imagination are taking place. Hence they operate as cognitive space, social space, and space of imagination.

From the point of view of researchers, the project is an exercise in attempting to cross a number of borders, between insiders and outsiders, between research and action, and between research and professional disciplines.

The project concludes that it is crucial to create awareness of the vast diversity of local, community-based museums existing in Thailand. Each museum is unique in its material collection, history, social context, personal experience and style of cultural leaders who establish and look after it. Development policy and implementation must take into account specific context of each museum. Hence the report does not attempt to give a formula or standard version of a museum to be held up as a 'prototype'. On the contrary, it advocates the understanding of the meaning and practicing of museum from the point of view of insiders as a necessary basis for engaging with museums meaningfully.

Keywords: local museums, community - based museum, monastery museum, capacity – building for museum, folk museum, cognitive field, social field, field of imagination, indigenous museology, anthropology of museum